

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента кафедри господарського права
юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Калинюка Степана Степановича на дисертаційну роботу
Продан Вікторії Іванівни на тему «Конституційно-правове
регулювання права на освіту: вітчизняний досвід та зарубіжна практика»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»
від 31.01.2024 р.**

Освіта визнається однією з основних складових розвитку суспільства, а правове регулювання цього ключового сектору має величезний вплив на формування громадянського суспільства, розвиток економіки та соціокультурних модифікацій.

Однією з ключових актуальних проблем є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення. Слідуючи принципам прав людини, кожна людина має право на освіту, і це право повинно бути гарантоване на рівні конституції. Вивчення вітчизняного досвіду та аналіз зарубіжної практики дозволяє виявити ефективні методи та інструменти для забезпечення цього права в контексті різних соціокультурних умов.

Серед аспектів актуальності дослідження можна виділити також адаптацію конституційно-правового регулювання до швидких змін у сучасному освітньому середовищі. Технологічний прогрес, зміни в економіці та суспільстві вимагають постійної переоцінки правових механізмів, що регулюють освітні процеси. Вивчення зарубіжного досвіду може надати цінний інсайт щодо того, яким чином різні країни адаптують своє конституційне закріплення права на освіту до нових викликів.

Також, з огляду на глобальний характер сучасного освітнього простору, співпраця та обмін досвідом між країнами стає все важливішою. Аналіз зарубіжних підходів може виявитися корисним для удосконалення внутрішньої системи конституційно-правового регулювання в галузі освіти.

В контексті даної тематики особливою вагою володіє також аспект врегулювання освіти в умовах війни. Військові конфлікти і кризові ситуації

створюють серйозні виклики для систем освіти, адже вони можуть призвести до обмеження права на освіту тисяч індивідів, зокрема дітей, що є особливо вразливою групою.

Таким чином, представлене дослідження, яке охоплює як вітчизняний досвід, так і зарубіжну практику, є необхідним для розуміння сучасних тенденцій у цій сфері та для забезпечення високого рівня прав людини на освіту у всьому світі.

Метою дисертаційної роботи авторкою визначено комплексний аналіз сутності освіти як конституційно-правової категорії крізь призму концепту науково-правової думки, генезису, міжнародних та національно-правових стандартів, екзистенції в умовах сучасних кризових ситуацій та внесення пропозицій щодо вдосконалення окремих напрямків механізму регулювання та забезпечення освіти в умовах кризових обставин.

Відповідно до сформульованої мети дисертантці вдалося вирішити такі завдання:

- дослідити сутність розуміння освіти за первісного періоду;
- проаналізувати сутність освіти як конституційно-правової категорії за допомогою історичного генезису;
- встановити сутність філософії сучасної освіти. Проаналізувати взаємозв'язок філософії та освіти;
- проаналізувати сутність освіти як ціннісної парадигми;
- дослідити міжнародні стандарти захисту освітніх прав громадян, окреслити їх сутність, особливості та вплив на освіту;
- проаналізувати сутність та пріоритетну мету Болонського процесу як ключової ініціативи у сфері створення єдиного європейського простору вищої освіти;
- дослідити сутність концепції навчання протягом життя;
- проаналізувати сутність освіти як основоположного права;
- окреслити сутність, зміст, спрямованість та види гарантій права на освіту;

- встановити сутність конституційного судочинства у регулюванні та забезпеченні права на освіту;
- дослідити зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання права на освіту;
- проаналізувати кореляцією нормативно-правових гарантій та обмежень права на освіту;
- креслити сутність, зміст, спрямованість та види обмежень права на освіту;
- встановити зміст, меті та спрямованість вдосконалення освітньої політики;
- дослідити сутність та зміст кризових ситуацій;
- окреслити межі конституційно-правового регулювання права на освіту в умовах кризових ситуацій.

Аналіз змістовного наповнення дисертаційного дослідження дає змогу підтвердити, що авторці вдалося в повній мірі розкрити завдання роботи та досягнути поставленої мети.

Дисертантка показала належний рівень знань з досліджуваної проблематики, в роботі зустрічалося оперування складною правовою термінологією, висунення власних концепцій та підходів. В межах дисертації авторка неодноразово зверталася до законодавчої бази, судової практики, зарубіжних джерел, які вона критично аналізувала та зіставляла з національною нормативно-правовою доктриною.

У дисертаційному дослідженні проведено комплексний аналіз теоретичних та практичних засад конституційно-правового регулювання права на освіту у вітчизняній та зарубіжній площині, в тому числі, особливості функціонування та забезпечення даного права в умовах особливих правових режимів.

У Розділі I «Концептуалізація освіти як наукової категорії: історичний та філософсько-правовий дискурси» здійснено аналіз еволюції становлення та розвитку освіти як ціннісної парадигми, а також теоретико-методологічних аспектів філософії сучасної освіти.

Встановлено, що термін «освіта» може бути застосований до первісних культур лише в значенні інкультурації, яка є процесом із передачі культури. Як влучно зазначено, важливим аспектом інкультурації на первісному етапі була передача знань про природу, мисливство, збирання їжі, інструменти, техніки виробництва, та інші навички, необхідні для виживання і розвитку спільноти.

За допомогою використання методу хронології дисертантка систематизувала матеріал у послідовність подій у хронологічному порядку, тоді як застосування методу періодизації дозволило виділити ключові етапи розвитку освітньої парадигми та виявити якісні зміни, що відбувалися на кожному з цих етапів, а саме: I етап: Епоха Давнього Світу: Первісна ера і Античність (кін. II – поч. III тис. до н.е.), Античний період (800 р. до н.е. – 600 р. н.е.); II етап: Доба Середньовіччя (від V до сер. XI століть, від XI до XIV століть і від XIV до XVI століть, який також відомий як епоха Відродження); III етап: Епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.); IV етап: Період індустріальної революції та модернізації (сер. XIX ст. – сер. XX ст.); V етап: Сучасність (починаючи з середини 20-го століття і до сьогодення часу).

В рамках першого розділу дисертаційної роботи розглянуто основні історичні рамки розвитку освіти на теренах України та представлено даний підхід в наступному вигляді: Освіта в Київській Русі (IX ст.—XIII ст.); Освіта в період козацької України та у складі Речі Посполитої (XV ст. - XVIII ст.); Освіта в Українській Народній Республіці та в період українізації (пер. пол. XX ст.); Освіта в Радянській Україні (др. пол. XX ст.); Сучасний період (поч. з 1991 року).

Резюмовано, що філософія сучасної освіти враховує глобальні виклики та тенденції, такі як швидкі зміни в технологіях та суспільстві, та пропонує нові підходи до навчання і виховання, спрямовані на розвиток критичного мислення, творчості та гармонійного розвитку індивіда і суспільства.

Авторкою висувається визначення освіти як ціннісної парадигми, зокрема, як процесу розвитку особистості, що передбачає навчання та виховання, містить в собі передачу знань, розвиток моральних цінностей, стимулювання креативності та самовираження, а також формування глибокого розуміння себе, суспільства та навколишнього середовища.

Розділ II «Міжнародні-правові засади регулювання права на освіту та болонський процес» присвячений розгляду та дослідженню міжнародно-правових та європейських стандартів, що стосуються права на освіту. Дисертанткою встановлено, що під міжнародними стандартами прав людини слід розуміти сукупність міжнародно-правових норм, які закріплюють перелік основоположних прав і свобод, що є обов'язковими для держав-учасниць відповідних міжнародних угод або конвенцій, формулюють зміст людських прав і свобод, встановлюють зобов'язання держав щодо їх визнання та забезпечення, а також надають гарантії для їх реалізації та захисту, враховуючи при цьому законні обмеження даних прав і свобод.

Цінною є висунута авторкою позиція, згідно якої освіта як основоположне право є універсальним та невід'ємним правом кожної людини на здобуття знань, навичок та компетентностей, розвиток власної особистості у відповідності до індивідуальних потреб та можливостей у дусі доступної, якісної, справедливої та рівної освіти на всіх ступенях з метою сприяння особистому, громадянському та державному розвитку, культурній різноманітності та соціальній інтеграції.

У Розділі III дисертаційного дослідження «Конституційно-правові тенденції модернізації забезпечення права на освіту в умовах сучасних кризових ситуацій» здобувачка розглядає кореляцію нормативно-правових гарантій та обмежень права на освіту, а також конституційно-правові механізми вдосконалення освітньої політики.

Дисертанткою з'ясовано, що під гарантіями права на освіту слід розуміти сукупність юридичних, соціальних та інституційних засобів і умов, які забезпечують реалізацію, захист та збереження права кожної особи на доступ до якісної освіти виключаючи будь які дискримінаційні прояви та перешкоди.

Розглянуто сферу конституційного судочинства у сфері гарантування права на освіту крізь призму американського («The State of Tennessee v. John Thomas Scopes», «West Virginia State Board of Education v. Barnette», «Brown v. Board of Education», «Engel v. Vitale», «Tinker v. Des Moines», «Board of Educ. v. Rowley», «Bethel School District v. Fraser», «Hazelwood v. Kuhlmeier», «Morse v.

Frederick») романо-германського/європейського (справи КСУ щодо питання безоплатності користування шкільними підручниками в загальноосвітніх навчальних закладах № 18-рп/2002, щодо розуміння доступності та безоплатності освіти № 5-рп/2004, щодо визнання української мови як державної мови № 10-р/2019, питання щодо створення належних умов для всебічного розвитку та реалізації власних компетентностей науково-педагогічними кадрами № 1-р/2023) та мусульманського досвідів (справа Верховного конституційного суду Єгипту від 18 травня 1996 р. про заборону носіння чадри в школі).

Резюмовано, що право на освіту в сучасному світі визнається однією з основних правових гарантій, які забезпечують гідність і розвиток кожної людини. Проте важливим аспектом цього права є регулювання, яке визначає обсяги та межі його реалізації. Останнє включає в себе як нормативні гарантії, які забезпечують доступ до освіти та її якість, так і обмеження, які можуть виникати з різних причин, включаючи соціальний контекст, фінансові обмеження та публічний інтерес.

Встановлено, що вдосконалення конституційно-правового регулювання права на освіту є актуальним завданням в сучасному суспільстві, де освіта визнається не лише ключовим чинником особистого розвитку, але й стратегічним ресурсом для національного успіху та інноваційного розвитку.

Результати дисертаційного дослідження Вікторії Іванівни знайшли своє відображення у тринадцяти наукових працях, з яких чотири статті опубліковані у фахових виданнях України, а також у дев'яти тезах доповідях на науково-практичних конференціях та правових школах.

Поряд з цим, до дисертаційної роботи є зауваження:

1. На стор. 254 дисертаційного дослідження Ви вказуєте, що: «...освіта визнається не лише ключовим чинником особистого розвитку, але й стратегічним ресурсом для національного успіху та інноваційного розвитку...». Поряд з цим, в тексті роботи неодноразово зазначається, що освіта є важелем демократичних змін, індикатором розвитку суспільства, прогресивним

каталізатором економіки та інновацій тощо. Виходячи із зазначеного, доцільно було б резюмувати, як освіта стає не лише стратегічним ресурсом для національного успіху, але й суттєвим компонентом соціально-економічного розвитку країни.

2. В процесі дослідження гарантій права на освіту, Ви вказуєте таку гарантію, як: «виняткове становище сфери освітніх прав та свобод громадян, яке визначається та регулюється Конституцією та Законами України». Проте, в роботі не висвітлено аргументування особливостей становища даного права, відтак, за доцільне вбачаємо на публічному захисті почути остаточне бачення дисертантки щодо висунутого положення.

Робота має завершений та логічний характер, завдяки тому, що в ній сформульовано низку теоретичних висновків та пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства. Висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку, а актуальність роботи є цілком очевидною.

Дисертаційна робота **Продан Вікторії Іванівни на тему «Конституційно-правове регулювання права на освіту: вітчизняний досвід та зарубіжна практика»** виконана вперше, є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визначенням правового статусу судді конституційного суду в державах ЄС та Україні.

Дисертація **Продан Вікторії Іванівни на тему «Конституційно-правове регулювання права на освіту: вітчизняний досвід та зарубіжна практика»** та рівень наукової кваліфікації здобувачки відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»

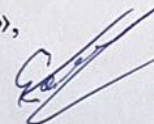
№40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертантка – **Продан Вікторія Іванівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри господарського права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
кандидат юридичних наук

**Калинюк
Степан
Степанович**

Автор цифрового
підпису Калинюк Степан
Степанович
Дата: 2024.01.31
14:26:44 +02'00'

Степан КАЛИНЮК

Підпис к.ю.н. С.С. Калинюка засвідчую:

Вчений секретар

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

к.т.н., доц.

Олена МЕЛЬНИК